

ad hanc poenam: sic etiam est de duobus qui damnantur ad mortis ejusdem poenam; quamvis alius altero gravius peccaverit.

Ad primum ergo dicendum, quod repudium non permittebatur nisi ad vitandum homicidium: & quia in viris magis erat de hoc periculum quam in mulieribus, ideo viro permittebatur dimittere uxorem, non autem e converso per legem repudii.

Ad secundum, & tertium dicendum, quod rationes illae procedunt secundum quod in comparatione ad bonum prolis major sit causa divortii in uxore adultera quam in viro; non tamen sequitur quod non judicentur ad paria, ut ex dictis patet.

Ad quartum dicendum, quod quamvis vir sit caput mulieris ut gubernator, non tamen quasi iudex ipsius, sicut nec e converso: & ideo in his quae per iudicium faciendae sunt, non plus potest vir in uxorem quam e converso.

Ad quintum dicendum, quod in adulterio invenitur de ratione peccati idem quod est in fornicatione simplici, & adhuc plus, quod magis gravat (1) secundum lesionem matrimonii. Si ergo consideretur id quod est commune adulterio, & fornicationi, peccatum viri, & mulieris se habent ut excedentia, & excessa: quia in muliere est plus de humore, & ideo sunt magis ducibiles a concupiscentiis; sed in viro plus de calore qui concupiscentiam excitat. Sed tamen simpliciter loquendo, caeteris paribus, vir in simplici fornicatione plus peccat quam mulier: quia habet plus de rationis bono, quod praevalet quibuslibet motibus corporalium passionum. Sed quantum ad lesionem matrimonii, quam adulterium fornicationi addit, ex qua divortium causatur, plus peccat mulier quam vir, ut ex dictis patet: & quia hoc est gravius quam simplex fornicatio, ideo simpliciter loquendo, plus peccat mulier adultera quam vir adulter, caeteris paribus.

Ad sextum dicendum, quod quamvis regimen quod datur viro in mulierem, sit quaedam circumstantia aggravans; tamen ex illa circumstantia quae in aliam speciem trahit, magis aggravatur peccatum, scilicet ex lesione matrimonii, quae trahit ad speciem injustitiae in hoc quod furtive aliena proles submititur.

ARTICULUS V.

Utrum post divortium vir alteri nubere possit.

Ad quintum sic proceditur. Videtur quod post divortium vir alteri nubere possit. Nullus enim tenetur ad perpetuam continentiam. Sed vir in aliquo casu tenetur uxorem fornicantem in perpetuum a se separare, ut patet ex dictis. Ergo videtur quod ad minus in tali casu alteram ducere possit.

Præterea. Peccanti non est danda maior occasio peccandi. Sed si ei qui propter fornicationis culpam dimittitur, non licet aliam copulam quaerere, datur sibi maior occasio peccandi: non enim est probabile ut qui in matrimonio non continuit, postea continere possit. Ergo videtur quod liceat ei ad aliam copulam transire.

Præterea. Uxor non tenetur viro nisi ad debitum reddendum, & cohabitationem. Sed per divortium ab utroque absolvitur. Ergo omnino soluta est a lege viri: ergo potest alteri nubere; & eadem est ratio de viro.

(1) Nicolai: scilicet lesio matrimonii. (2) Vulgata: Quicumque dimiserit uxorem suam nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur.

4. Præterea. Matth. xix. 9. dicitur: (2) Qui dimiserit uxorem, & aliam duxerit, excepta causa fornicationis, mœchatur. Ergo videtur quod si causa fornicationis dimissa uxore aliam duxerit, non mœchatur; & ita erit matrimonium verum.

Sed contra. I. Corinth. vii. 10. Præcipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere: quod si discesserit, manere inuuptam.

Præterea. Nullus debet ex peccato reportare commodum. Sed reportaret, si liceret adulteræ ad aliud magis desideratum conubium transire, & esset occasio adulterandi volentibus alia matrimonia quaerere. Ergo non licet aliam copulam quaerere nec viro, nec uxori.

SOLUTIO.

Respondeo dicendum, quod nihil adveniens supra matrimonium potest ipsum dissolvere; & ideo adulterium non facit quin sit verum matrimonium: manet enim, ut dicit Augustinus (de nupt. & concup. cap. x.) inter viventes conjugale vinculum, quod nec separatio, nec cum alio junctio potest auferre: & ideo non licet uni altero vivente ad aliam copulam transire.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis per se nullus obligetur ad continentiam, tamen per accidens potest esse quod obligetur; sicut si uxor sua ægritudinem incurabilem incurrat, & talem quæ carnalem copulam non patitur: & similiter etiam est, si incorrigibiliter spiritali infirmitate, scilicet fornicatione, laboret.

Ad secundum dicendum, quod ipsa confusio quam reportat ex divortio, debet eam cohibere a peccato. Quod si cohibere non potest, minus malum est quod sola ipsa peccet, quam quod vir peccati ejus sit particeps.

Ad tertium dicendum, quod quamvis uxor post divortium non teneatur viro ad alterum ad debitum reddendum, & cohabitandum; tamen adhuc manet vinculum matrimonii, ex quo ad hoc tenebatur: & ideo non potest ad aliam copulam transire viro vivente. Potest tamen continentiam vovere viro invito, nisi videatur Ecclesiam deceptam fuisse per falsos testes sententiando de divortio: quia in tali casu etiam si votum professionis emisisset, restitueretur viro, & teneretur debitum reddere; sed non liceret ei exigere.

Ad quartum dicendum, quod exceptio illa quæ est in verbis Domini, refertur ad dimissionem uxoris: & ideo objectio ex falso intellectu procedit.

ARTICULUS VI.

Utrum post divortium vir, & uxor possint reconciliari.

Ad sextum sic proceditur. Videtur quod post divortium vir, & uxor non possint reconciliari. Regula est enim in jure: Quod semel bene diffinitum est, nulla debet ratione retractari. Sed iudicio Ecclesie diffinitum est quod debent separari. Ergo non possunt reconciliari ulterius.

Præterea. Si posset esse reconciliatio, præcipue videtur quod post penitentiam uxoris vir teneatur eam recipere. Sed non tenetur, quia etiam uxor non potest per exceptionem proponere in iudicio penitentiam.

(1) Nicolai: scilicet lesio matrimonii. (2) Vulgata: Quicumque dimiserit uxorem suam nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur.

teniam suam contra virum accusantem de fornicatione. Ergo nullo modo potest esse reconciliatio.

3. Præterea. Si posset esse reconciliatio, videretur quod uxor adultera teneretur redire ad virum ipsa revocantem. Sed non tenetur: quia jam separati sunt iudicio Ecclesie. Ergo &c.

4. Præterea. Si liceret reconciliari uxorem adulteram, in illo casu præcipue deberet fieri, quando vir post divortium invenitur adulterium committere. Sed in hoc casu non potest uxor cogere eum ad reconciliationem, cum juste sit divortium celebratum. Ergo nullo modo potest reconciliari.

5. Præterea. Si vir adulter occulte dimittat per iudicium Ecclesie uxorem convictam de adulterio, non videtur juste factum divortium. Sed tamen vir non tenetur uxorem sibi reconciliari: quia uxor probare in iudicio adulterium viri non potest. Ergo multo minus quando divortium juste est celebratum, reconciliatio fieri potest.

Sed contra est quod dicitur I. Corinth. vii. 11. Si discesserit, manere inuuptam, aut viro suo reconciliari.

Præterea. Vir poterit eam non dimittere post fornicationem. Ergo eadem ratione potest eam reconciliari sibi.

SOLUTIO.

Respondeo dicendum, quod si uxor post divortium de peccato penitentiam agens emendata fuerit potest eam sibi vir reconciliari. Si autem in peccato incorrigibilis maneat, non debet eam ad se assumere eadem ratione qua non licebat eam nolentem a peccato desistere, retinere.

Ad primum ergo dicendum, quod sententia Ecclesie divortium celebrantis non fuit cogens ad separationem, sed licentiam præbens: & ideo absque retractione præcedentis sententiae potest reconciliatio sequi.

Ad secundum dicendum, quod penitentia uxoris debet inducere virum ut uxorem fornicantem non accuset, aut dimitrat. Sed tamen non potest ad hoc cogi, nec potest per penitentiam uxor eum ab accusatione repellere: quia cessante culpa & quantum ad actum, & quantum ad maculam, adhuc manet aliquid de reatu; & cessante etiam reatu quoad Deum, adhuc manet reatus quoad poenam humano iudicio inferendam: quia homo non videt cor, sicut Deus.

Ad tertium dicendum, quod illud quod inducitur in favorem alicujus, non facit ei præjudicium: unde cum divortium sit inductum in favorem viri, non auferit ei jus petendi debitum, vel revocandi uxorem: unde uxor tenetur ei reddere, & ad eum redire, si fuerit revocata, nisi de licentia ejus votum continentiae emiserit.

fuerit revocata, nisi de licentia ejus votum continentiae emiserit.

Ad quartum dicendum, quod propter adulterium quod vir prius innocens post divortium committit, secundum rigorem juris non debet cogi ad recipiendum uxorem adulteram; prius tamen secundum æquitatem juris iudex ex officio suo debet eum cogere ut caveat periculo animæ ejus, & scandalo aliorum, quamvis uxor non possit reconciliationem petere.

Ad quintum dicendum, quod si adulterium viri sit occultum, per hoc non auferitur jus excipiendi contra accusationem viri uxori adulteræ, quamvis desit sibi probatio: & ideo peccat vir divortium petens; & si post sententiam de divortio uxor petat debitum, vel reconciliationem, vir tenetur ad utrumque.

EXPOSITIO TEXTUS.

Patronus est turpitudinis qui celat crimen uxoris. Contra. Prov. xl. 13. (1) „Fidelis est qui celat crimen amici.“ Et dicendum, quod hoc intelligitur, quando celatio non est in præjudicium correctionis, alias celans, patrocinium turpitudini præstat.

Solet quæri, an valeat duci in conjugium quæ prius est polluta per adulterium. Sciendum, quod plura sunt crimina quæ propter sui enormitatem impediunt matrimonium contrahendum. Primum est incestus; secundum, uxoricidium: tertium rapina alienæ sponsæ: quartum, quando aliquis insidiando matrimonio filium proprium de sacro fonte suscepit: quintum, qui interfecit presbyterum: sextum, quando aliquis peragit penitentiam solemnem. Non tamen propter crimina interimuntur matrimonium contractum. Sed tamen sunt quædam crimina quæ dirimunt matrimonium contractum. Unum est, quando aliquis cum aliqua conjugata concubuit, & ex hoc machinatur in mortem viri cum effectu: tunc enim ad invicem contrahere non debent; & si contraxerint, separantur. Secundum est, quando præstat fidem adulteræ quod ducet eam uxorem. Sed hoc intelligendum est quando tam adulter quam adultera sciebant impedimentum; alias matrimonium non dirimeretur postquam contractum esset. Tertium est, quando contrahit cum ea de facto: primum enim matrimonium facit quod non stat secundum: unde si primum non fuisset verum matrimonium, secundum staret. Sciendum etiam, quod in casu secundo, & tertio, scilicet fide data de matrimonio contrahendo, etiam matrimonio contracto per verba de præsentis de facto, nisi fuerit ibi pollutio carnalis, non propter hoc dirimitur matrimonium sequens post mortem viri de novo contractum.

DISTINCTIO XXXVI.

Si pro extrema conditione valeat uxor separari a viro, & e converso.

Nunc de conditione videamus, an valeat conjugium dividere. Ad quod dicimus, quia non negatur ingenua posse nubere servo; sed si nescitur esse servilis conditionis, libere potest dimitti, cum servitus ejus fuerit deprehensa, secundum illud: (a) „Si quis ingenuus homo ancillam alterius uxorem acceperit, & æstimat quod ingenua sit, si ipsa femina fuerit postea in servitute (2) detecta, si eam a servitute redimet, repotest, faciat; si non potest, si voluerit, aliam accipiat. Si vere ancillam eam scierat, & collaudaverat, tunc non potest, si voluerit, aliam accipiat.“

(1) Vulgata: „Qui autem fidelis est animi, celat amici commissum.“ (2) Al. in servitute dejecta. Ex Edit. P. NICOL. (a) Refertur in Decretis causa xxix. quæst. 1. cap. Si quis ingenuus.

rat, postea ut legitima habeat. Item ex eodem: (b) „Si foemina ingenua acceperit servum, sciens quod servus esset, habeat eum: quia omnes unum patrem habemus in caelis: una lex erit viro, & foeminae. Cum dicitur, Sciens illum servum, datur intelligi quod si nescierit illum servum esse, non cogitur manere cum ipso. Si enim conditionis dolum patitur, non cogitur adherere ei cujus fraude decepta est. Si autem vir scierit conditionem mulieris, vel e converso, non valet eam dimittere. Unde Zacharias Papa: (c) „Si quis liber ancillam in matrimonio acceperit, non habet licentiam dimittendi eam, si consensu amborum conjuncti sunt, nisi ob fornicationem. De illis agit quibus alterutrius conditio nota est, quando conjunguntur.

De copula servi, & ancilla diversorum dominorum.

Quaeritur etiam, si servus unius ancillam alterius acceperit, an sit inter eos conjugium. De hoc etiam statutum est (in Concilio Cabilonensi II. cap. xxx.) „Dicitum est nobis, quod (3) quidam legitima servorum matrimonia potestativa quadam praesumptione dirimant, non attendentes illud (4) Math. xix. 6. Quos Deus conjunxit, homo non separet. Unde nobis visum est ut conjugia servorum non dirimantur, etiam si diversos dominos habeant; sed in uno conjugio permanentes, dominis serviant suis. Er hoc in illis observandum est ubi legalis conjunctio fuit, & per voluntatem dominorum. Attende finem huius capituli, ubi videtur innuere, praeter voluntatem dominorum inter servum & ancillam non posse contrahi conjugium, vel si contrahitur, non esse ratum. Quibusdam tamen videtur inter eos posse fieri conjugium dominis ignorantibus.

De viro qui se facit servum, ut dividatur ab uxore.

Illud etiam notandum, quod si mulier virum liberum acceperit, & ille, ut causam praeter dissidium, se alicujus servum fecerit; nec ille uxorem dimittere, nec illa ob vinculum conjugii in servitute redigi poterit. Unde illud (Concilii Triburiensis, & in Decret. ubi sup. cap. „Perlatum est.“) „Perlatum est ad sanctam Synodum, quod quidam ingenuus ingenuam acceperit uxorem, & post filiorum procreationem occasione divortii, cujusdam servum se fecerit: utrum, & mulierem necessario tenere debeat; & si tenuerit, an illa etiam servituti subici debeat, quaeritur est. Judicatum est uxorem minime debere dimittere, non tamen ob Christi legem mulierem in servitute redigi, dum ille non ex consensu conjugis se servum fecerit, quem liberum ipsa maritum acceperat.

De aetate contrahentium.

Hoc etiam sciendum est, quod pueri ante quatuordecim annos, & puellae ante duodecim annos secundum leges matrimonium inire nequeunt. Quod si ante praedicta tempora copulam inierint, separari possunt, quamvis voluntate, & assensu parentum juncti fuerint. Qui vero in pueritia copulati, post annos pubertatis nolunt se relinquere, sed in conjunctione permanere, jam ex hoc efficiuntur conjuges, & deinceps nequeunt separari. (5) Item. Sponsalia ante septennium contrahi non possunt: solo enim consensu contrahuntur, qui intervenire non potest, nisi ab alterutra parte intelligatur quod inter eos agitur. Duo illa executi sumus cum aliorum quorundam adjectione, quibus conjugium solvi potest, nec tamen solvi semper necesse est. Nunc de aliis quae personas illegitimas penitus faciunt addendum est, & primum de ordine.

DIVISIO TEXTUS.

Postquam determinavit Magister de impotentia coeundi, per quam impeditur actus matrimonii, ne de facto omnino fieri possit, hic determinat de impedimento conditionis servilis, per quam impeditur actus matrimonii ne libere fiat: & dividitur in partes duas. In prima determinat de conditione servili. In secunda epilogat, continuans praecedentia ad sequentia, ibi: Duo illa executi sumus &c. Prima in duas. In prima determinat de impedimento conditionis servilis; in secunda de impedimento ex defectu aetatis, quia talis non differt a servo, quamdiu sub tutibus est. Gal. iv. ibi: Hic etiam sciendum, quod pueri ante quatuordecim annos, & puellae ante duodecim annos secundum leges matrimonium inire nequeunt. Prima in duas. In prima determinat de servitute quae praecedit matrimonium; in secunda de servitute quae matrimonium superinducitur, ibi: Illud etiam notandum est &c. Prima in duas. In prima determinat de servitute matrimonium praecedente quae est ex altera tantum parte contrahentium; in secunda de illa quae

est ex utraque parte, ibi: Quaeritur etiam, si servus unius ancillam alterius acceperit, an sit inter eos conjugium.

QUESTIO I.

Hic quaeruntur quinque. Primo. Utrum conditio servitutis matrimonium impediatur.

Secundo. Utrum possit servus sine consensu domini matrimonium contrahere.

Tertio. De servitute quae supervenit matrimonio.

Quarto. Utrum proles sequatur matrem.

Quinto. De defectu aetatis, utrum impediatur matrimonium.

ARTICULUS I.

Utrum conditio servitutis impediatur matrimonium.

1. AD primum sic proceditur. Videtur quod conditio servitutis non impediatur matrimonium. Nihil enim impedit matrimonium, nisi quod

(3) Al. quaedam. (4) Nicolai addit evangelicum. (5) Nicolai. Unde dicitur in Decretis causa xxx. quaest. 2. cap. Ubi non est consensus (ex Nicolao Papa) quod qui pueris dant puellas in canabulis, & e converso, nihil faciunt, nisi uterque puerorum, postquam venerit ad annos discretionis, consentiat, etiamsi pater & mater hoc voluerint, & fecerint. Item Sponsalia &c. Ex Edr. P. Nicol. (b) Nempe ex cap. Si faminae. (c) Ex quo etiam in Decretis refertur ubi supra cap. Si quis liberum.

habet aliquam contrarietatem ad ipsum. Sed servitus non habet aliquam contrarietatem ad matrimonium; alias inter servos non possent esse conjugia. Ergo servitus non impedit matrimonium.

2. Praeterea. Illud quod est contra naturam, non potest impedire illud quod est secundum naturam. Sed servitus est contra naturam: quia, sicut dicit Gregorius, Lib. XXI. Moral. cap. x. contra naturam est hominem homini velle dominari: quod etiam patet ex hoc quod homini dictum est, Gen. 1. 26. Ut praesit piscibus maris &c. non autem ut praesit homini. Ergo non potest impedire matrimonium, quod est naturale.

3. Praeterea. Si impeditur matrimonium, aut hoc est de jure naturali, aut de jure positivo. Non de jure naturali, quia secundum jus naturale omnes homines sunt aequales, ut Gregorius, ubi sup. & in principio Digestorum dicitur, quod servitus non est de jure naturali: positivum etiam jus descendit a naturali, ut Tullius dicit. Ergo secundum nullum jus servitus matrimonium impeditur.

4. Praeterea. Illud quod impedit matrimonium, aequaliter impedit, sive sciatur, sive ignoretur, ut patet de consanguinitate. Sed servitus unius cognita ab altero non impedit matrimonium. Ergo servitus, quantum in se est, non habet quod impediatur matrimonium; & ita non debet poni per se matrimonium impedimentum ab aliis distinctum.

5. Praeterea. Sicut convenit esse errorem circa servitutem, ut putetur liber qui est servus; ita potest esse error de libertate, ut putetur servus qui est liber. Sed libertas non ponitur matrimonium impedimentum. Ergo nec servitus debet poni.

6. Praeterea. Magis facit gravem societatem matrimonii, & plus impedit bonum prolis morbus lepra quam servitus. Sed lepra non ponitur impedimentum matrimonii. Ergo nec servitus debet poni.

Sed contra est quod Decretalis (cap. Proposuit, & cap. Ad nostram) dicit de conjugio servorum, quod error conditionis impedit contrahendum matrimonium, & dirimit contractum.

Praeterea. Matrimonium est de bonis per se (1) expectandis, in quantum habet honestatem. Sed servitus est de per se fugiendis. Ergo matrimonium, & servitus sunt contraria; & sic servitus matrimonium impedit.

SOLUTIO.

Respondeo dicendum, quod in matrimonii contractu obligatur unus conjugum alteri ad debitum reddendum: & ideo si ille qui se obligat, est impotens ad solvendum, ignorantia huius impotentiae in eo cui fit obligatio, tollit contractum. Sicut autem per impotentiam coeundi efficitur aliquis impotens ad solvendum debitum, ut omnino non possit solvere; ita per servitutem, ut libere reddere debitum non possit; & ideo sicut impotentia coeundi ignorata impedit matrimonium, non autem si sciatur: ita conditio servitutis ignorata matrimonium impedit, non autem servitus scita.

Ad primum ergo dicendum, quod servitus contrariatur matrimonio quantum ad actum, ad quem quis per matrimonium alteri obligatur, quem non potest libere exequi; & quantum ad bonum prolis, quae peioris conditionis efficitur ex servitute parentis. Sed quia quilibet potest in eo quod sibi debetur, sponte

In IV. Sent. Tom. V. (1) Al. expectandis.

detrimentum aliquod subire; ideo si alter conjugum scit alterius servitutem, nihilominus matrimonium tenet. Similiter etiam quia in matrimonio est aequalis obligatio ex utraque parte ad debitum reddendum, non potest aliquis requirere majorem obligationem ex parte alterius quam ipse possit facere: & propter hoc servus etiam si contrahit cum ancilla, quam credit liberam, non propter hoc impedit matrimonium. Et sic patet quod servitus non impedit matrimonium, nisi quando ignorata est ab alio conjugue, etsi ille sit liberae conditionis: & ideo nihil prohibet inter servos esse conjugia, vel etiam inter liberum & ancillam.

Ad secundum dicendum, quod nihil prohibet esse aliquid contra naturam quantum ad primam intentionem ipsius, quod non est contra naturam quantum ad secundam ejus intentionem; sicut omnis corruptio, & defectus, & senium est contra naturam, ut dicitur in II. Coeli & mundi, text. com. xviii. quia natura intendit esse, & perfectionem; non tamen est contra naturam intentionem naturae, quia ex quo natura non potest conservare esse in uno, conservat in altero, quod generatur corruptione alterius: & quando natura non potest perducere ad majorem perfectionem, inducit ad minorem, sicut quando non potest facere masculinum, facit foeminam, quae est mas occasionatus, ut dicitur in XVI. de animalibus vel II. de generat. animal. cap. iiii. Similiter etiam dico, quod servitus est contra primam intentionem naturae, sed non contra secundam: quia naturalis ratio ad hoc inclinat, & hoc appetit natura ut quilibet sit bonus; sed ex quo aliquis peccat, natura etiam inclinat ut ex peccato poenam reportet, & sic servitus in poenam peccati introducta est. Nec est inconveniens aliquid naturale per hoc quod est contra naturam hoc modo impediri: sic enim matrimonium impeditur per impotentiam coeundi, quae est contra naturam modo praedicto.

Ad tertium dicendum, quod jus naturale dicitur quod poena sit pro culpa infligenda, & quod nullus sine culpa puniri debeat; sed determinare poenam secundum conditionem personae, & culpae, est juris positivi: & ideo servitus, quae est quaedam poena determinata, est de jure positivo, & a naturali proficiscitur, sicut determinatum ab indeterminato: & eodem jure positivo determinante est factum quod servitus ignorata matrimonium impediatur, ne aliquis sine culpa puniatur: est enim quaedam poena uxoris quod habeat virum servum, & e converso.

Ad quartum dicendum, quod aliqua impedimenta sunt quae faciunt matrimonium illicitum. Et quia voluntas nostra non facit aliquid esse illicitum, vel licitum, sed lex cui voluntas subdit debet; ideo ignorantia talis impedimenti quae voluntarium tollit, vel scientia nihil facit ad hoc quod matrimonium teneat, & tale impedimentum est affinitas, vel votum, & caetera huiusmodi. Quaedam autem impedimenta sunt quae faciunt matrimonium inefficax ad solutionem debiti: & quia in voluntate nostra consistit debitum nobis relaxare, ideo talia impedimenta, si sint cognita, matrimonium non tollunt, sed solum quando ignorantia voluntarium excludit: & tale impedimentum est servitus, & impotentia coeundi. Et quia etiam de se habent aliquam rationem impedimenti, ideo ponuntur specialia impedimenta praeter errorem. Non autem personae variatio ponitur speciale impedimentum praeter errorem: quia persona altera subin-